

EL POLLO O EL JUTGE: EVOLUCIÓ DE L'ESPARRIOT MOIANÈS

Jaume Clarà i Arisa

RESUM

El Pollo és l'element de cultura popular més important del patrimoni moianès.

L'article recopila dades ja conegudes i altres d'inèdites per a estudiar la seva evolució des de les primeres notícies de l'any 1789 fins a principis del segle xx, amb especial interès per la seva denominació, les seves funcions, els dies de sortida i el vestuari.

El Pollo (fonèticament *póllu*) de la vila de Moià és, sense cap mena de dubte, l'element de cultura popular més important de la població. En *Tradicionari: enciclopèdia de la cultura popular a Catalunya* col·loquen la seva figura, segons el seu origen, dins la categoria de «personatges carnestoltescos», successors dels antics reis de burla, de la fava, dels innocents i dels reis de pastors, en què també citen una bona rècula de personatges, la majoria desapareguts: «en Joan del Riu en terres roselloneses, la Madama al Conflent, el Gregori a Banyols d'Arles, en Pere Garra a Prats de Molló, el Barbacàs a la Vall d'Aran, el Peirot al Pallars, el Vidalot a la Cerdanya i també a Vilanova, el Banyut a la Plana de Vic, el Diablot i l'Esparriot al Vallès, el Moixó Foguer a Begues i també el Gambairot a Sant Pol de Mar, el Pollo a Moià...».¹ Manel Carrera i Bienve Moya també el situen, en aquest cas atenent més a la seva fun-

ció, dins la categoria dels «esparriots», o sigui, aquells personatges que, vestits de manera estrafolària i armats amb un artefacte amenaçador, obren pas en les celebracions festives. Una categoria en què també es troben els Tres Llúpies de la Festa Major de Vic —el Merma, la Vella i el Nen—; el Berruga, de Figueres, i l'Esquivamosques, de Torroella de Montgrí.²

A nivell iconogràfic, el Pollo —amb la cara coberta amb una tela de sac amb la careta pintada i una pell de conill omplerta de palla a les mans— no té un equivalent gaire clar a nivell català. Julio Caro Baroja, en la seva obra clàssica sobre el carnestoltes a la península Ibèrica editada en la dècada dels anys seixanta, descriu diversos personatges que tenen alguna semblança amb el nostre Pollo. Els casos més similars són els del «cachimorro» de Laguardia (Àlaba) —«un bailarín que aparece el día de San Juan ... por su indumentaria, parece un antiguo bufón; danza, salta y grita como un loco, golpeando a todo el que pilla, con una piel de gato rellena de paja»— i el «cachi», de la població veïna d'Oion —«un hombre asalariado disfrazado de loco o de bufón, con la mitad del traje, de arriba abajo, amarilla, y la otra verde, y un gorro en punta, de dos colores asimismo, y una piel de gato inflada, llena de paja, al hombro»—.³

Tals paral·lelismes posen de manifest la possibilitat de trobar connexions a nivell de cultura popular, entre les situacions de llocs més o menys allunyats. En aquest article, però, només pretenem sistematitzar les dades documentals sobre la figura del Pollo de Moià, i fer-nos algunes preguntes sobre el seu possible origen, i veure la seva evolució des de finals del segle XVIII, pel que fa a la seva denominació, a les seves funcions, al seu vestuari i a les dates de sortida.

El Pollo i els veguers de Sant Joan

La primera dada documental sobre la figura del Pollo data de l'any 1789. Es tracta de la resposta que Francesc Vilarrúbia, l'amo del Masot, va donar al famós qüestionari de Francisco de Zamora. Aquest recopilava

- 1 Manel CARRERA ... [et al.], «Els carnavals», dins *Tradicionari: enciclopèdia de la cultura popular a Catalunya. 5, El calendari festiu*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2005, p. 166.
- 2 Manel CARRERA i ESCUDÉ. «Esparriots: obrint pas i creant l'esperit de la festa: diferents poblacions, diferents moments de l'any», *Festes.org: l'espai on comença la festa*, 2007, <<http://www.festes.org/articulos.php?id=667>> [consulta: 4 setembre 2008]; Bienve MOYA, «Nans i esparriots», 2006, blog a *WordPress.com*, <<http://bienve.wordpress.com/2006/11/28/nans-i-esparriots/>> [consulta: 4 setembre 2008].
- 3 Julio CARO BAROJA, *El carnaval (análisis histórico-cultural)*; citem de l'edició de Madrid: Alianza, 2006, p. 493, nota 8, i p. 228.

dades sobre tots els municipis d'Espanya a través d'una extensa llista de 146 preguntes, que abastaven una gran diversitat de temes: geografia; agricultura i història natural; indústria, oficis i fàbriques; comerç; política, i lletres i antiguitats. Dins la part de política (preguntes 107-134) s'hi inclouen dues qüestions relacionades amb les festes i els costums tradicionals (preguntes 132-133).⁴

En la segona part de la pregunta 132, en tractar dels costums particulars de Moià, Francesc Vilarrúbia esmenta tres tradicions que, segons ell, tenen com a trets comuns l'origen francès:

- a) La processó de les «blanques», noies vestides de color blanc, en la seva participació en les Quaranta Hores de la Setmana Santa.
- b) El ball de les gitanes i el ball dels garrofins (segons Vilarrúbia, «goufins»), de la festivitat de Sant Sebastià, patró de la vila.
- c) Un himne litúrgic, conegut amb el nom de «la gavatxa», que canta el clergat el dia de Pasqua després de vespres.

La pregunta 133, dedicada a les diversions públiques, la respon Vilarrúbia de manera gairebé exclusiva amb les dues festivitats principals de la joventut. En primer lloc, parla de manera breu d'una festa que en aquells moments ja es considerava perduda: la festa «de la gala», que tenia lloc el segon diumenge de juliol, després d'haver segat, amb ofrenes a la Mare de Déu dels Socors en el seu altar de l'església de Sant Sebastià, enramades i ball de ventalls.

A continuació, Vilarrúbia s'esplaia amb la festa que els fadrins celebren per Sant Joan Evangelista (27 de desembre). Passa per alt la part pròpiament religiosa de la festivitat, i explica els actes de la vigília. Al migdia, un pregó en nom del batlle i dels veguers de Sant Joan manava a tots els joves (des dels catorze anys) assistir a les dues de la tarda a l'Oratori⁵ sots la pena d'una multa de 30 rals i dues lliures de cera per a tots els qui no hi anessin. A l'hora expressada i fent un recorregut pel poble, el batlle, els veguers vells i la gent jove anaven cap a l'Oratori acompanyats de música i d'un tambor, i allí es realitzava l'extracció dels nous veguers. Tot seguit, a la plaça major es ballaven danses fins a l'hora d'assistir a les completes a l'església parroquial. Finalitzava la vigília amb una cercavila general que convidava a la festa de l'endemà.

4 En l'apèndix 1 reproduïm la part referent a tradicions populars de les respostes de l'interlocutor moianès.

5 L'Oratori —pronunciat per molta gent canviant la *a* per *i*: *oritori*— era un comunidor, o sigui una petita edificació en forma de porxo des d'on el sacerdot beneïa el terme i comunia les tempestats i les pedregades. Acostumava a estar prop de l'església, però a Moià es trobava situat a l'actual carrer de Santa Magdalena. Les darreres restes desaparegueren l'any 1913 en urbanitzar-se el carrer.

El dia de la festa, a primera hora, el pregoner tornava a amenaçar amb multes, ara per obligar a assistir a la cavalcada que tindria lloc a les nou del matí. Mentretant, el tambor també voltava per convocar els joves, i el Pollo —que Vilarrúbia anomena «juez de las pellizas»—, acompanyat de nois, també recorria el poble agafant llenya per a fer una foguera a la plaça, on s'escalfarien els forasters que venien a la festa i a la fira que durant aquesta diada també tenia lloc. A les nou sortia la cavalcada, amb el Pollo fent lloc al seu davant, amb la música i amb els quatre veguers nous i els quatre vells, amb goles i vares, muntant cavalls o muls ben guarnits i saludant amb el barret a la mà. Després, ofici solemne a l'església parroquial, amb lloc destacat per als veguers, que adoraven la creu del Senyor. A la tarda, els veguers feien un ball d'almorratxes i tancaven la festa amb el ball del ciri, que, segons Vilarrúbia, també es ballava en altres festes, però no de manera tan solemne com aquest dia.⁶

Vilarrúbia també explica que els veguers de Sant Joan es consideraven revestits durant la festa d'autoritat per a castigar i ficar a la presó el qui consideressin que se sobrepassés. A més, durant tot l'any podien multar amb cinc sous a favor de la confraria els vidus que es casaven per segona vegada, a més de fer-los els «esquellots».

L'autoritat dels veguers el dia de la festa es posava així mateix de manifest en una tradició que, també segons Vilarrúbia, en 1789 feia una vintena d'anys que estava en desús. Es tractava del tribunal anomenat «de la barra», que tenia lloc el dia del sant a la tarda, abans de les danses. Era un tribunal burlesc, format per quatre o sis jutges, vestits per a l'ocasió, amb màscares, vares i ulleres, i que amb un «patracol» a la mà sentenciaven algun jove —en especial, algun hereu de casa benestant— i el condemnaven a ser enlairat per ells mateixos, posant-li les barres entre les cuixes i no baixant-lo fins que no deixés anar algunes monedes. D'aquest costum només es conservava una pintura sobre fusta que es guardava al Saiol.⁷

De la descripció de les tradicions populars que fa Francesc Vilarrúbia en 1789 i que acabem de sintetitzar, i en concret de la figura del Pollo, en podem extreure diverses constatacions:

6 La festa de Sant Joan Evangelista se celebrà fins a principis del segle xx: en 1911 es recuperà, després de cinc o sis anys sense fer-se, i es mantingué fins a 1916; una darrera edició tingué lloc en 1920 (i en 1941 hi hagué un intent de recuperar-la). Vegeu la descripció de la festa de principis del segle passat en Florenci COLET I BACH, «El curs de l'any religiós», dins *Moià d'ahir a avui: records històrics d'una quarantena de moianesos*, Moià: La Tosca, 1991, pp. 223-225 (amb error en la datació de la fotografia), i el poema anònim de principis del segle xx que reproduïm en l'apèndix 2, que situa l'elecció dels veguers a la tarda del dia de Sant Joan.

7 No coneixem cap més dada sobre aquesta pintura.

El Pollo amb els veguers de Sant Joan, cap a l'any 1914 (fot. J. Vilanova; col·l. M. Alsina)

1. Francesc Vilarrúbia realitza una descripció molt detallada i rica d'alguns dels costums moianesos, però és una descripció parcial. Només parla d'aquells costums que ell considera més particulars, ja sigui en uns casos pel suposat origen francès, ja sigui en d'altres per conèixer ell parts de la festa que a l'hora d'escriure ja estaven en desús. No esmenta, en canvi, molts altres costums: de Setmana Santa, de la Mare de Déu d'Agost, de Nadal, ni tampoc de Sant Antoni, Sant Isidre o Sant Miquel, les festes dels traguiners, dels pagesos i dels paraires.

2. El Pollo solament és esmentat per la festa de Sant Joan Evangelista. En canvi, no hi apareix en parlar del ball de les gitanes i dels garrofins per Sant Sebastià. ¿Obeeix això al fet que, a finals del segle XVIII, el Pollo només sortia per la festa dels fadrins? No ho creiem; per la documentació que citarem més endavant sabem que, durant el primer terç del segle XIX, també actuava per Sant Antoni i per Sant Sebastià. I tot fa pensar que no era pas una innovació recent.

Ens sembla més probable —però no deixa de ser una hipòtesi i prou— que Vilarrúbia només esmenti el Pollo el dia de Sant Joan Evangelista per considerar-lo més vinculat a aquesta festa que no pas a la de Sant Sebastià (i encara menys, a la de Sant Antoni).

2.1. Tant Sant Joan Evangelista com Sant Antoni i Sant Sebastià són festes situades dins el que, en la societat tradicional, es considerava el període de Carnestoltes i que comprenia des de Nadal fins al Carnestoltes pròpiament dit. És el que una dita popular afirmava: «De Nadal a Carnistoltes, set setmanes desimboltes». Sant Joan Evangelista està

situat, a més, dins els dies anomenats de les «llibertats de desembre», els darrers dies de l'any on s'apleguen festes i tradicions com la festa del bisbetó per Sant Nicolau, el caganer del pessebre o el dia dels innocents. Aquestes festes, l'origen de les quals es pot remuntar a les *Saturnalia* romanes, es caracteritzen, com el carnestoltes, per la inversió dels rols i per contravenir l'ordre establert, amb la finalitat última, però, de mantenir aquest ordre establert durant la resta de l'any.⁸

En la festa de Sant Joan Evangelista, la investidura dels veguers amb una autoritat capacitada per a multar i empresonar i l'actuació del tribunal de la barra, escaven del tot a l'esperit de subversió de l'ordre. És més, un edicte del bisbe de Vic Antoni Pasqual (segurament de 1692) ens confirma com la disbauxa i la transgressió eren un tret distintiu de la festa dels fadrins:

Altre edicte contra tots en general eclesiàstichs y saculars. Nos don Antoni Pasqual bisbe de Vich &c. avent arribat a nostra notítia com los Veguers de St. Joan, o, altres qualsevol personas ab pretest de la Comfraria, o, administració de St. Joan desta Iglésia de Moyà, se fan en dit die y festa de St. Joan Evangelista, saraus, balladas, o, jochs públichs de die y nit, y després los proceguèxan en las carnastoltas, y fins a la quaresma, y en las plaças, y carrers públichs predícan, valense de llochs de escriptura, y concells evangèlichs, convertintlos en modo profà, y burlesco en grave da[n]y de sas concièntias, escàndol, y menyspreu de sa doctrina, y ensenyança Chathòlica, persò desitjant llevar abusos tant perniciosos, y escàndols contra la bondat infinita de Déu, y proveir de remey oportú y eclesiàstich ordena y mana a totes y qualsevols personas de qualsevol estat, grau, o, condició que sían, que de aquí en avant no presumen, ni se atravèscan anar en màscara, ballar, ni acistir en llochs públichs, ni menos predicar, valente de llochs de escriptura concells de sants, mesclar las cosas eclesiàsticas y religiosas ab las saculars y profanas, anant en màscara, ballant, o, acistint en jochs públichs, o, secrets de die ni de nit, ni menos se atravèscan predicar, o, usar de altres rahonaments, masclant las cosas santas y eclesiàsticas ab las profanas, y lo cùmplan tots, y quiscun, pena de escomunicatió major. Late sententie y altres a nostra arbitre.

Lamente del Sr. Bisbe és que dita censura sols comprenga y llíguia als que en dit die de St. Joan evangelista contrafaran al present edicte, y no més.⁹

- 8 Sobre aquest cicle festiu, vegeu Manel CARRERA ... [et al.], «Els carnavals», pp. 146-148, i Francesc MASSIP BONET, *Història del teatre català. 1, Dels orígens a 1800*, Tarragona: Arola, 2007, pp. 79-81. Joan AMADES, *Costumari català*, 3^a ed., Barcelona: Salvat, 1984, vol. 1, p. 213, en parlar precisament de la diada de Sant Joan Evangelista comença així: «En el còmput antic del calendari, l'any acabava el dia d'ahir i restaven cinc dies que corresponien als darrers de l'any i que començaven avui. No formaven part de cap mes i eren considerats com a sobers o balders. Durant aquests dies, que eren de més a més, hom es lliurava a la folga i l'alegria, i semblava que les valors es capgirassin i que el de dalt anés a baix; sentit que es reflectí en les festes i gresques dels Innocents. Hi havia, en canvi, qui creia que durant aquests cinc dies es produïen les calamitats i desventures més grans perquè el món restava sense govern, tant moral com material, i els esperits malèfics i les forces negatives campejaven a llur pler i es lliuraven a tota mena de malifetes.»

En el testimoni anterior, i malgrat no esmentar la figura del Pollo, queda ben clar que la festa de Sant Joan Evangelista s'inscrivía dins el cicle del carnestoltes, i que l'espai eclesiàstic era utilitzat com a espai de festa, amb la realització de sermons burlescos i altres actes considerats irreverents.

De l'origen de la festa no en sabem res. Segons Mn. Isidre Dalmau, amb el nom de veguers de Sant Joan eren coneguts els administradors de la Confraria de la Mare de Déu dels Socors, fundada l'any 1607 i formada pels joves solters; tenia a càrrec seu l'altar de Sant Joan Evangelista i Sant Joan Baptista de l'església parroquial, una de les Quaranta Hores de Setmana Santa, el tabernacle dels Socors i el misteri de la Coronació d'Espines.¹⁰ Mn. Fortià Solà, per la seva part, també dona la data de 1607 com la de la fundació de la Confraria de la Mare de Déu dels Socors, que tenia el seu altar a l'església de Sant Sebastià, però considera que es devia unir més tard amb els veguers de Sant Joan.¹¹ Segui com sigui, per les respostes de Francesc Vilarrúbia al qüestionari Zamora sembla clar que tant la Confraria de la Mare de Déu dels Socors com els veguers de Sant Joan, formessin o no en aquells moments una única confraria, anaven a càrrec de les festes dels fadrins. Per altra part, la data de creació d'una confraria tampoc no implica que les celebracions de les quals s'encarregava no es realitzessin prèviament.

2.2. Una altra dada que pot assenyalar (també a tall d'hipòtesi) una major vinculació de la figura del Pollo amb la festa de Sant Joan Evangelista que no pas amb les celebracions de Sant Sebastià o Sant Antoni, és el nom de l'esperriot.

9 Anotació manuscrita inclosa en la darrera pàgina de les obres completes de Fray Leandro del Santísimo Sacramento (R.P. Fr. Leandri de SSmo. Sacramento ... *Operum omnium summa*. Barcinone: ex typographia Antonii Lacaualleria ..., 1680), top. 134 del fons bibliogràfic de l'Arxiu Històric de Moià. Precedeix aquesta anotació, una altra, datada en 1692: «Vuy als 30 de desembre 1692 per orde del Sr. bisbe de Vich lo vicari de esta vila de Moyà del Bisbat de Vich a publicat un edicte als secerdotes y a tots los demés eclesiàstichs manant que ningun e[c]lesiàstich puga ballar en públich ni en secret ni disfraçarse eo, fer màscaras, ni fer farças dient eo masclant cosas divinas ab profanas, ni jugar a jochs públichs ni secrets ni acistir en ells, sots pena que lo sacerdot comunitari de dita vila que contrafarà al pnt. edicte sia privat per mitg any de las missas de torn, y de todas las distributions, advertint que si las pren no las farà pròpias, ni las podrà lograr, sinó que la ha de restituir, y los demés que tindran notíia del qui en allò aurà contravingut tinga obligatió de denunciarlo al dit Sr. Bisbe, o, a son Vicari General, en subsidi de excomunicatió major, y axís podrà, si vol lo Sr. Bisbe declar[ar] per excomunicats, als que sabentho no ho denunciaran.»

10 Isidre DALMAU, «Altars de l'Església de Moià», *Modilianum*, octubre 1963, p. 82.

11 Fortià SOLÀ, *Sant Sebastià i el seu temple de Moyà: monografia històrica*, Barcelona: Impr. J. Prats Bernadàs, 1934, p. 59.

Francesc Vilarrúbia esmenta dues vegades el personatge. En la primera ho fa precisament per indicar el seu nom, «un especie de momo a quien llaman juez de las pellizas», traducció del que en català seria «jutge de les pellisses». Malgrat que els diccionaris, tant en català com en castellà,¹² només contemplen per a la paraula *pellissa* les accepcions referides a les peces de vestit de pell, la segona vegada que Vilarrúbia esmenta l'esparriot —«haciendo lugar y quitando estorbos sin perdonar a nadie el Juez con sus pellizas»— és clar que la paraula no es refereix a una peça de vestir sinó a la pell (segurament de conill, com ara) que portava a les mans.¹³ El nom de «jutge de les pellisses» només apareix en el document de 1789. Més tard, i fins a adoptar el nom actual de «Pollo», serà anomenat simplement «Jutge».

Però, de què li ve el nom de «jutge», sigui amb pellisses o sense? Vegem, primer, quines eren les funcions que realitzava, segons Vilarrúbia, en la festa de Sant Joan Evangelista:

- a) la diada del sant a primera hora del matí, anava acompanyat de la canalla a prendre llenya —«quitando leñas», diu Vilarrúbia— per a encendre la foguera de la plaça;¹⁴
- b) el mateix dia, a l'hora de la cavalcada dels veguers, feia lloc apartant la gent amb les seves pellisses.

Per tant, dues funcions molt concretes per a les quals no escau l'apel·latiu de «jutge».

La nostra hipòtesi és que el nom de «jutge» li pot provenir d'haver tingut, anteriorment, un paper més actiu en la festa, sobretot en l'acte de la tarda conegut com el «tribunal de la barra». És solament una hipòtesi, perquè en l'explicació d'aquesta tradició, perduda aleshores ja des de feia una vintena d'anys, l'esparriot moianès no consta que hi jugués cap paper.¹⁵

12 Hem consultat Antoni M. ALCOVER, *Diccionari català-valencià-balear*, 2^a ed., corr. i posada al dia, Palma de Mallorca: Moll, 1964-1969, i el *Diccionario de la lengua española*, 21^a ed., Madrid: Real Academia Española, 1992.

13 Segons el P. Josep Teixidor, el Pollo portava una «pel·lica», definida com «una pell de conill plena de palla amb un bastó amagat a dins que li dona consistència i fa por als xicots» (Josep TEIXIDOR, *Ballets de Moià*, treball guanyador d'un accèssit en el concurs de 1922; manuscrit de l'Obra del Cançonero Popular de Catalunya, consultat al CPCPTC i propietat de l'Abadia de Montserrat / Sèrie B, núm. 54, p. 9). La mateixa terminologia féu servir Joan AMADES, «El ball de les Gitanes», *Butlletí de l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria*, vol. 3 (1925), p. 49.

14 El verb «prendre» («quitar» en l'original) indica aquí una veritable confiscació que, a més, podem relacionar amb l'escassetat de llenya que patia Moià en aquells moments i que fou objecte d'un llarg plet entre els habitants de la vila i els propietaris dels boscos iniciat en la dècada de 1770 i que durà fins a principis del segle XIX (Arxiu Històric de Moià (AHM), Fons Mn. Pere Bertran, caixa 1, núms. 89, 100).

2.3. Joan Amades recollí una llegenda referida al Pollo i la diada de Sant Joan Evangelista: «Tems era temps que era senyor de la vila un rei moro que s'apoderava de totes les dones de la rodalia i les empresonava en el seu castell, situat on avui s'aixeca l'església parroquial. Cansat el poble d'aquell abús, van armar-se tots els homes de la contrada i van atacar el castell fins a rendir-lo. Per tal que el moro no es pogués escapar van tapiar totes les portes del castell, excepte una que donava vers l'indret on avui s'escau la porta del temple anomenada de l'Esperança, en record d'haver deixat sortir per ella el rei i d'ésser aquella per on el moro tenia esperança de salvar-se. A cada costat de la porta van situar-se dues espesses rengleres de braus guerrers ben armats per tal d'obligar el fugitiu a seguir el call que li deixaven entre les fileres, al final de les quals cremava una gran foguera a què hagué de precipitar-se el moro, si us plau per força, per no caure entre el tall de les armes dels contraris. El castell fou aterrat per esborrar el testimoni infaust de tant d'oprobri, i en el mateix lloc es va aixecar l'església.» La festa de Sant Joan Evangelista seria la commemoració d'aquest fet. Fins i tot Amades esmenta que «anys enrera» els confreres de Sant Joan havien fet una «rudimentària» representació d'aquest fet, en què el Pollo, sortint de l'església i saltant per damunt de la foguera, figurava el rei moro.¹⁶

Un poema moianès de principis del segle xx explica una llegenda semblant relacionada amb el dia de Sant Joan Evangelista.¹⁷ Però, en lloc d'haver-hi un rei moro i un castell, hi ha Ramon de Planella i l'església parroquial. La llegenda exemplifica el final de l'època feudal a Moià, amb l'apedregament (i mort) de l'esmentat Planella, culpable de dominar i abusar de totes les donzelles moianeses. Així, la festa de Sant Joan de Desembre commemoraria l'alegria dels fadrins per haver vençut els mals usos feudals.

Ambdues llegendes, amb les seves diferències i malgrat que en el segon cas no es relaciona de manera directa la figura del Pollo amb el senyor

15 Julio Caro Baroja cita una tradició basca, el dia de la *karrosa*, on se celebrava un tribunal burlesc que jutjava la gent del poble que havia fet coses atemptatòries contra la moral. En aquest tribunal hi havia diversos personatges: «yuyia, 'juez y acusador'; grefierrra, 'secretario'; kridia, 'letrado defensor'; apeza, 'cura párroco' ...», cada un vestit de manera còmica; en alguna època, quan es llegia la sentència «se traía a la plaza un gato vivo atado al extremo de un palo largo y, después de rociarlo con petróleo o cualquier otro líquido inflamable, se le prendía fuego». (Julio CARO BAROJA, *El carnaval*, pp. 217-219). A Catalunya, Amades cita el costum d'embarrar per obtenir diners el dia de Sant Joan Evangelista a Mollet, Sabadell i Sant Llorenç de la Muga (Joan AMADES, *Costumari català*, vol. 1, pp. 214-215).

16 Joan AMADES, *Costumari català*, vol. 1, pp. 216-217.

17 Vegeu l'apèndix 2.

feudal, refermen la vinculació de l'esparriot moianès amb la festa del veguers.¹⁸

3. Quin aspecte tenia i com anava vestit l'esparriot moianès a finals del segle XVIII? Francesc Vilarrúbia qualifica el personatge com «un especie de momo ... vestido expresamente de mojiganga y con mascarilla a la cara». O sigui que, a part d'anar provist de les «pellisses» a la mà, el més característic per a Vilarrúbia era el fet que anés amb la cara tapada i amb un vestit que no ens descriu, però que era de caràcter ridícul i burlesc.¹⁹

El pollo i Sant Sebastià

Des de la primera dada documental sobre el Pollo o Jutge moianès (1789) que acabem d'esmentar fins a la segona (1841) passa més de mig segle. Es tracta del llibre de la Confraria de Sant Sebastià iniciat aquest any. Els confreres Gaietà Duran, Ramon Serra, Josep Serra i Martí i Josep Bitó, juntament amb el vicari Josep Codina i el regidor degà Josep Soler signaren el 21 de juliol de 1841 la recopilació de les ordinacions de la Confraria, ja que les anteriors havien estat destruïdes l'octubre de 1839 durant la crema de Moià per les tropes carlines. Entre les especificacions que feren els administradors hi trobem dos paràgrafs dedicats al ball dels garrofins i al ball de les gitanes. Referent als garrofins:

En la vigília al vespre de temps inmemorial se ha sempre mentres las circunstancias del temps ho hàjian permès, acostumat ballar el antich val dels Garrofins conpost de sis joves solters ben engalonats donanlos entre tots nou pasetas devent ells cuydar de satisfacer son trevall als portadors de las teyas o llums y los Admrs. o Conf^m ha de pagar la música. Si bé que antiguamente acostumbraban los Admrs. nous y vells donar veguda als Garrofinayres, músichs y portadors de teyas después de haber ballat devant de las suas casas; a motius dels mols inconveniens que la llarga experiència havia enseñat se ha determinat que de aquí en avant no tinguian los Admrs. cap obligació de tals vegudas preveninlos antes que si en alguna casa vòlan vèurer dèguian ells pagarse el gasto.²⁰

18 Existeix una altra llegenda sobre els veguers de Sant Joan i l'origen de la seva funció judicial que no esmenta per a res el Pollo: «Hi ha una tradició en el poble de que els veguers de Sant Joan abans tenien dret a nomenar l'Ajuntament de Granera, manifestant-nos la tradició que quan instituïren dita festa tenien un petit i boirós record de l'antic sotsveguer i ajuntaren aquest record amb la funció religiosa. Així s'explica que els administradors del Sant anessin a cavall i portessin vara de justícia, essent per consegüent el nomenament del veguer una simple paròdia de l'elecció de l'antic sotsveguer» (Pere BERTRAN, «Costums públiques», *Modilium*, octubre 1965, p. 273; el text original sembla haver estat escrit a finals de la dècada de 1910).

19 Segons el *Diccionario de la lengua española*, «momo: Gesto, figura o mofa, que se ejecuta regularmente en juegos, mojigangas y danzas», «mojiganga: 3. Cualquier cosa ridícula con que parece que uno se burla de otro.»

20 Arxiu Parroquial de Moià (APM), Llibre de la Confraria de Sant Sebastià, p. 6.

De l'escrit podem deduir que els garrofins, que sortien la vigília de Sant Sebastià al vespre, només anaven acompanyats de música i dels teiers. Per tant, el Pollo o Jutge sembla que no hi jugava cap paper.

També es pot destacar que era ballat per «sis joves solters» —no per nens—, i els excessos que devia comportar tenir la beguda de franc a les cases dels administradors, fet que indueix la Confraria a canviar aquest costum.²¹

L'esperriot sí que es troba present quan els administradors de Sant Sebastià esmenten el ball de les gitanes:

De temps inmemorial acostuma anar al devan de la Professó el vall dit de las Gitanas, compost de sis hòmens, los tres vestits ab uns [sic] espècie de camisas curtas adornadas de flochs de vârios colors, sonbrero de tres puntas y camals ab cascabels. Las donas ab sos fandillons de seda a lo antich, vel a la cara y demés adorns corresponens; per fer lloch y pasi a las Gitanas acostuma anari un de vestit ab una espècie de camisa de bayeta groga y vermella tapat de la cara vulgarment dit lo Jutje. Al arribar la Profesó a la Iglésia del San después de vârios acatos se retiran las Gitanas y al exir continúan ballan fins a la Parroquial.

...

Se acostuma tots los anys después de mitj dia de la festa fer los Llevans de taula, que consistexen en seguir els Gitanos y Gitanes ab sa música las casas de menestrals o de algun Sr. o de algunatre possibilitat, y ballar un rato dins o devant la casa, y los Admrs. quels acompañan ab sas basinas demànan limosna a cada casa. Después de seguida la Vila acostúman ballar dits Gitanos un rato en la plasa del San, y en seguida los Admrs. o altres en son nom dónan principi a son ball en qual poden entrari tots los que tinguian el gust de divertirse después de las Gitanas. A motiu que de part de alguns anys, ab la ocasió de tràurer vall los Admrs. se originaba vall públich devant la Iglésia ocasionant a las vegadas el destorbarse la Novena que en lo mateix Vespre del dia del San se comensa, se ha determinat que dit vall sia al costat de la Iglésia a la part del carrer del Fornt o bé en la matexa plasa al devant de Casa Riber; de modo que no púguia impedir als que entraran y exiran de la Iglésia.²²

Agraïm a Mn. Francesc X. Arumí les facilitats donades per a la consulta d'aquesta documentació.

- 21 Quant al nom dels «garrofins», l'any 1789 Francesc Vilarrúbia escrivia que era «goufins», corrupció del francès «doufins». En 1841, en el Llibre de la Confraria de Sant Sebastià surten esmentats com a «garrofins» i els seus balladors com a «garrofinayres». Més tard, en 1864, quan Mn. Isidre Dalmau utilitza la mateixa font documental fa una lectura interessada de «garrofins» com a «gaufins» per poder mantenir la seva teoria, segons la qual, «gaufins» ve del verb llatí *gaudeo* (gaudir) i els garrofins representen el goig dels moianesos després que els dos pelegrins de la llegenda haguessin modelat durant una nit la imatge del sant patró de Mojà (Llogari PICANYOL, «Un manuscrito interesante de Mn. Isidro Dalmau sobre el patrón de Moyá, San Sebastián», *Estudios históricos sobre Moyá*, 2 (1966), p. 48). A hores d'ara l'etimologia de «garrofins» sembla clara: deriva de *garrofa*, el llegum fruit del garrofer, per assimilació de la forma de la barretina que porten; o, afegim nosaltres, potser per ser les garrofes una de les formes de pagament en espècie dels donatius que la gent feia a les confraries.

El Pollo acompanyant el ball de les gitanes, l'any 1915 (fot. J. Vilanova)

1. La intervenció del Pollo —esmentat aquí només com a «Jutge»— es limitava a anar al capdavant de la processó fent lloc. No s'esmenta que acompanyés els gitanos i gitanes, la música i els administradors del sant en la capta per les cases benestants de la vila que tenia lloc havent dinat i que era coneguda amb l'expressió «llevants de taula».

En la descripció de la festa de Sant Sebastià que fa Mn. Isidre Dalmau l'any 1864, el Pollo —també esmentat com a «Jutge»—, les Gitanes i els Gitanos fan tres reverències davant les relíquies del sant, en primer lloc quan aquestes surten de l'església parroquial per dirigir-se a Sant Sebastià, i una altra vegada quan, després de la missa solemne, surten de l'església del sant per retornar a la parroquial. Les relíquies són portades sota tàlem, sostingut per vuit membres de l'Ajuntament de la vila. Mn. Isidre Dalmau no esmenta, en canvi, que en la processó hi participin els garrofins ni que surti la imatge de plata del sant patró de Moia.²³

2. El ball de les gitanes era dansat per sis homes, tres d'ells vestits de dones, amb un vestuari llampant —els homes amb «camisas curtes adornades de flochs de diversos colors, sombrero de tres puntes y camals ab cascabels» i les dones «ab sos faldillons de seda a lo antich, vel a la cara y demás adornos corresponents»— i de caràcter arcaïtzant, sobretot

22 APM, Llibre de la Confraria de Sant Sebastià, pp. 7-8. Casa Riber era la casa coneguda, en ser enderrocada l'any 1978, com a cal Santaire.

23 Llogari PICANYOL, «Un manuscrito interesante de Mn. Isidro Dalmau ...», pp. 48-49.

en els faldillons «a lo antich» i els barrets de tres puntes, usuals durant el segle XVIII, però aleshores ja desfasats. El fet de ser ballats per homes disfressats de dones és el que havia motivat la prohibició del bisbe Francisco de Veyan, en 1785, de sortir al davant de la processó.²⁴

3. El ball de les gitanes de Moià, interpretat per darrera vegada en la forma que descrivim l'any 1936, es mantingué fins aquesta data com un entremès de processó (o sigui, com a figures o grups de figures que acompanyaven les processons, i que eren especialment importants en la processó de Corpus). Joan Amades considerava l'any 1925 que el cas de Moià —i també el de Morella— era una de les poques mostres de ball de gitanes que encara pervivia com a entremès. La descripció que en feia era la següent:

El Ball de les Gitanes de Moià va a la processó que es celebra per la festa de Sant Sebastià, i el formen tres parelles, encara que tots sis són homes. Els tres que representen el paper de dones van amb un gros marinyac, un gipó de color vermellenc i porten la cara tapada amb un mocador blanc que els dona un aspecte morú, portant el cap cobert amb un altre mocador acabat amb punxa al darrera. Porten la cara tapada per a dissimular la fesomia masculina i sovint el llarg mostatxo, que faria un efecte estrany. Els que fan el paper de gitano, porten un barret de gresol o tricorní, una mena de jupa blanca fins a la cintura i molt baldera, calça curta de vellut i sabata baixa o espadenya negra tapada. Anys enrera fumaven amb una llarga pipa. Les seves evolucions no tenen cap valor coreogràfic i són amenitzades per un violí. Un altre personatge molt curiós els acompanya, conegut per la gent amb el nom del Pollo: és un Esparriot que té cura de dirigir la dansa. Va vestit molt grotescament, porta al cap una alta cucurutxa amb menuts picarols, dels quals també en porta en una mena d'estranya casulla de virolada coloraina i molt baldera que li fa de vestit. Porta a la mà una pel·liça, consistent en una pell de gat plena de palla posada al capdamunt d'un pal, amb el que empaita la mainada per tal de mantenir l'ordre durant la festa. Com les tres gitanes, el Pollo, també porta la cara tapada amb un vel. Tots set fan un conjunt molt pintoresc i una nota molt viva, especialment per la virolaina dels colors dels vestits que porten. L'Esparriot surt també en altres festes del poble de Moià, essent sempre la seva missió la pròpia d'aquesta mena de personatges, o sia mantenir l'ordre i el principi d'autoritat en les festes po-

39

295

24 Vegeu el testimoni de Francesc Vilarrúbia en l'apèndix 1. La provisió 13 de la visita pastoral del bisbe Veyan del 6 de desembre de 1785 estableix: «Habiendo entendido que en la procesión de S. Sebastián van ciertas personas vestidas con hábitos ridículos, i alguno con vestido de diferente sexo, los que vulgarmente se llaman las gitanas de S. Sebastián, siendo cosa detestable el usar vestido de distinto sexo, i el convertir en espectáculos de risa i de diversión, los actos de religión prohibimos baxo la pena de excomunión que persona alguna vaya en dicha procesión ni en otra alguna con tales vestidos ridículos i de diferente sexo ni en otros vestidos i trages que los regulares con que van todos los demás, mandando como mandamos al Arcipreste Retor, al Ecónomo, a los Vicarios i a la Comunidad no permitan tales abusos, i exortamos al Baile i Justicia les auxilie concurriendo con su autoridad i jurisdicción a impedir que tales person[as] con semejantes vestidos se entrometan en la procesión; i qu[an]do por estos medios no pudiese impedirse prohibimos se haga la procesión» (Arxiu Episcopal de Vic, Visites Pastorals, vol. 1.236, f. 131).

*pulars, essent-li tot permès i acceptat, per la qual cosa algunes vegades en lloc de fer mantenir l'ordre, provoca el desordre. El seu paper és semblant al dels diablots en altres danses populars.*²⁵

4. La participació activa del Pollo o Jutge en el ball de les gitanes —segons Josep Teixidor, «també dança al compàs de la música sens deixar per això el seu ofici, que és no sols fer fugir la canalla sinó que també fer lloc per a el pas de la processó o cavalcada i obligar a traure's el capell al qui se'n descuidi»²⁶ és un argument a favor d'explicar l'origen de l'esparriot moianès a redós de la festivitat de Sant Sebastià.

Els balls de gitanes del Vallès, coreogràficament més desenvolupats que el de Moià, també havien estat acompanyats per figures estrafolàries del tipus dels diablots, el vell i la vella o altres espècimens més concrets com el «cabraboc» de Ripollet.²⁷ La consideració d'aquesta dansa com a típica del període carnestoltenc i l'esperit transgressor de les seves disfresses també afavoreixen la vinculació amb el Pollo.

Un Pollo o més d'un?

Josep Ruaix escrivia, en el programa de la Festa Major de 1973: «De fet, a la nostra vila existien dos "pollos": el de la festa de Sant Sebastià, que anava vestit amb una mena de dalmàtica molt folgada i molt rica, portant al cap un cucurull estrany i penjant-li per davant la cara una carota pintada que li donava un aspecte pintoresc, i el que sortia per la festa de Sant Antoni i altres solemnitats, que vestia més senzillament.»²⁸ Aquesta afirmació, amb la documentació inèdita que aportem, convé matisar-la cronològicament.

Les ordinacions de la Confraria de Sant Sebastià, de 1841, esmenten el vestuari del Pollo o Jutge dues vegades. En la primera, ja citada, s'assenyala: «un de vestit amb una espècie de camisa de bayeta groga y vermella tapat de la cara». Uns colors que l'assimilen més a l'actual vestit del Pollo de Sant Antoni que no al de Sant Sebastià.²⁹

25 Joan AMADES, «El ball de les gitanes», pp. 49-50. Quan Amades escriví aquest text el ball de les gitanes ja s'havia perdut: la darrera vegada que s'havia ballat segurament era en 1918 (el *Butlletí* de 1919 anota que aquell any havia faltat); l'any 1935 es recuperaria per les festes de beatificació de sant Pompili Maria Pirrotti i només tornaria a sortir el 20 de gener de 1936.

26 Josep TEIXIDOR, *Ballets de Moià*, p. 9.

27 Vegeu-ne un ampli repertori en el *Costumari català* de Joan Amades.

28 Josep RUAIX, «El "pollo" de Moià», Programa de la Festa Major de Moià de 1973, p. [1]. Vegeu també Florenci COLET, «Les festes moianeses de Sant Joan en el "Costumari català"», *La Tosca*, juny-juliol 1994, pp. 13-15, on posa de manifest les errades de Joan Amades pel que fa al vestuari del Pollo i les confusions entre Sant Joan de desembre i Sant Joan de juny.

29 Hem de remarcar igualment que el llibre de la Confraria, com també faran altres

El Pollo de Sant Sebastià, al carrer de Sant Antoni, el gener de 1936
(CPCPTC, Fons Amades)

La segona referència al vestit de l'esparriot obre algunes pistes sobre la qüestió, a part de ser curiós que no hagués estat utilitzada abans per cap dels historiadors que consultaren el llibre:³⁰

*Se referex que per causa de la creme se perdé los bestits de las Jitanes y Jutge sen de perticulars y are són propis de la matexe Confraria y las demàs Confrerías San Juan y San Antoni abentlos conbidats per pegar la part del bestit del Jutge qual se serbian per sas funsions de dit bestit se adeterminat pagàsan sinch sous per cada begada que se serbisen de dit bestit dexantu a la boluntat dels Admrs. lo dexarlo però ditas Confreria o demanaran de fabor a dits Admrs. del Gloriós Màrtir San Sebastian y deben ells cuydar que no se malogri y acàs queden ells obligats a pagar lo dañ que fasín a dit bestit.*³¹

D'aquest text se n'extreuen diverses conclusions:

1. Abans de 1839 només existia un vestit de Jutge, que era utilitzat per les Confraries de Sant Sebastià, de Sant Joan Evangelista i de Sant Antoni per a les seves respectives festes.
2. El vestit del Jutge, igual que el de les Gitanes, era de propietat particular (se suposa que dels qui ballaven el ball i de la persona que s'encarregava de fer de Jutge). Segurament, cada Confraria pagava a qui fes de Jutge per la seva feina, però les despeses de vestuari anaven a càrrec del seu propietari.
3. En 1841 la Confraria havia fet fer un nou vestit per al Pollo o Jutge —devia ser, segons la descripció prèvia, de baieta groga i vermella—, que quedava de la seva propietat. Sembla pel text que la Confraria de Sant Sebastià havia convidat les altres dues confraries a pagar les despeses del vestit,³² però no hi devien accedir, ja que s'acordà que paguessin cinc sous cada vegada que els deixessin el vestit. A més, la Confraria de Sant Sebastià es reservava la facultat de deixar-lo o no.
4. No hi ha cap constància que les altres confraries utilitzessin el vestit de Sant Sebastià. La Confraria de Sant Antoni també féu, en una data no coneguda, un vestit nou. A causa de la manca de documentació de la Confraria de Sant Joan Evangelista, ignorem si aquesta féu per la seva

descripcions al llarg del segle XIX, no esmenta la pell de conill que el Pollo porta a les mans, sense que això hagi de significar —creiem— que no la portés.

30 En especial Mn. Isidre Dalmau, que reproduí altres fragments del llibre (Llogari PICANYOL, «Un manuscrito interesante de Mn. Isidro Dalmau ...», pp. 48-49).

31 APM, Llibre de la Confraria de Sant Sebastià, p. 10.

32 El vestit va costar 3 lliures. En la comptabilitat del Llibre de la Confraria de Sant Sebastià corresponent a l'any 1841 hi apareixen els següents conceptes relacionats amb el Pollo, les gitanes i els garrofins: «lt. per set camisas dels Gitanos 3 ll. 7 s. 6 ds. / lt. per un vestit per lo Jutge 3 ll / lt. per flochs de las camisas dels Gitanos 3 ll. 7 s. 6 ds. / lt. per los buelos dels Gitanos 18 s. / lt. per la música y al Rt. Matarrodona [organista] 22 ll. 18 s. / lt. per los Gitanos y Gitanas 3 ll. 18 s. / lt. per los Garrofins 2 ll. 5 s.»

part un tercer vestit, o utilitzà el de Sant Antoni.³³ Per tant, és evident, que la diferenciació del Pollo pel seu vestit no comença fins a 1841.

Això ens porta a considerar un altre aspecte: l'evolució del vestuari. Les primeres fotografies del Pollo —de les dècades de 1900 i 1910— ens el mostren, efectivament, amb dos vestits ben diferenciats: el de Sant Sebastià, amb una dalmàtica clara amb un dibuix florejat, uns pantalons amb camals amb picarols, una careta blanca i un barret cònic amb cintes penjant; el de Sant Antoni, més auster i primitiu, es caracteritza per una dalmàtica més basta, de color fosc (vermellós) i més curta, i per tapar-se el cap amb una caputxa, amb una màscara més feréstega feta amb tela de sac.

Però si, en 1841, el vestit del Pollo o Jutge de Sant Sebastià era format per «una espècie de camisa de bayeta groga y vermella», és evident que en les dècades següents el vestit patí una important transformació fins a convertir-se en el que trobem fotografiat. Mirem, primer de tot, les dades que ens proporciona la comptabilitat inclosa en el llibre citat de la Confraria:

- l'any 1859 es paguen 113 rals i 23 maravedís per «Oli per tot lo any, y per la caputxa del Jutge»;
- en 1860, 30 rals, per «Botins de cuyro pel jutje»;
- en 1863, 70 rals, per «Jitanas y Jutja y 1 careta noba»;
- en 1875, 20 rals i 12 maravedís, «Per arretglà el vestit del Jutje y arretglà dos albas y unas astuballas»;
- en 1895, 2 pessetes, per «Bosas de rifà y arreglà el bestit del Pollo»;
- en 1902, 10'25 pessetes, «Per fer nou lo barret de 'l Jutje y arreglar una barretina garrofins»;
- en 1905, 36'80 ptes., «Per laborà camals pollo y jitanas cuellos»;
- en 1910, 30 ptes., «Por el vestido del pollo», i 14'15 per «Remontar el sombrero del pollo y cintas por los gitanos»;
- en 1931, 8'55 ptes., «Per arreglà el barret del Pollo y dugas barretinas».

Per extreure'n més conclusions, convé confrontar les dades anteriors amb les poques descripcions coetànies de què disposem.

El dia 1 de juliol de 1863 tingué lloc a Moià la benedicció de les noves campanes. Les anteriors se les havien emportades les tropes carlines

33 Com sí que féu en les seves darreres celebracions de 1916 i 1920, segons consta a APM, Llibre de la Confraria de Sant Antoni.

l'any 1839. Per tal de celebrar-ho es féu festa grossa. Pel que aquí ens interessa, hem de ressaltar l'actuació del ball de les gitanes i el Pollo (i sembla que també dels garrofins), acompanyant la comitiva de les autoritats, padrins de les campanes i persones convidades en els diversos recorreguts pel poble. A l'acte hi assistí el periodista Melchior Allió, que donà als lectors del *Diario de Barcelona* la següent descripció:

Terminada la ceremonia, se repartieron entre las Autoridades y personas distinguidas las cintas que ataban las guirnaldas de las campanas, en cuyas cintas se había impreso la fecha de la restauracion, y los señores padrinos recorrieron la poblacion precedidos de la propia música, en medio de la algazara que producía la profusion de dulces que arrojaban los «garrofins», baile característico del país, que iban precedidos de otra danza dicha de los «gitanos».

Esta antigualla llamó la atencion de los forasteros por lo chocante de los trajes. Y digo antigualla porque precede á los danzantes una especie de payaso, que viste como una dalmática antiquísima, parecida á la que usaban los pajes y heraldos de la edad media. Los gitanos llevan sombrero dicho de «crisol», y ellas tontillos del siglo pasado. Los «garrofins» van vestidos como nuestros bastoneros, solo que llevan la característica «barretina bermella» adornada con flores de seda y plata, por manera que el color encarnado solo las sirve de forro».³⁴

Del Pollo, a part de qualificar-lo com «una especie de payaso», en resalta la dalmàtica «antiquísima» que li recorda un patge o herald de l'edat mitjana. Era aquesta «dalmàtica» la mateixa «camisa» del 1841? No ho sembla. Però en la comptabilitat de la Confraria només hem vist que es renoven durant aquests anys la caputxa, els botins i la careta, però no consta cap canvi de vestit.

La descripció d'Allió no ens diu res ni de la presència o absència de barret (ni de la pell de conill). En canvi, una interessant descripció de la mateixa cerimònia de benedicció de les campanes, atribuïble al rector-arxiprest Mn. Joan Serrat, ens aporta informació nova. A més d'anomenar el Pollo «heraldo llamado Jutge de los últimos [els Gitanos]», precisa que, en acabar les celebracions, els padrins de les campanes obsequiaren els garrofins, els gitanos i el Jutge amb una capseta de dolços i confits. I que, a més, les padrines regalaren al Jutge «un sombrero cónico de color carmesí guarnecido de cascabeles y con cintas volantes de seda de varios colores».³⁵

Tres de les quatre padrines de les campanes eren representants de famílies moianeses o vinculades amb Moià que durant la primera meitat del segle XIX havien assolit, a través del comerç o de la política, un bon

34 Melchior Allió, crònica datada a Moià el dia 2 de juliol, *Diario de Barcelona*, 5 juliol 1863, pp. 6030-6031.

35 APM, Carpeta «Cosas del Párroco e Iglesia Parroquial», *Relación breve y verídica de la restauración de las campanas de la Parroquia de Santa María de Moyá ...*, p. 21.

El Pollo de Sant Antoni, a la plaça Major, el gener de 1956 (CPCPTC, Fons Amades)

estatus econòmic i social.³⁶ No sabem, però, per quin motiu optaren per fer un regal especial al Jutge ni per què triaren un barret cònic. El regal féu fortuna i es consolidà en la imatge iconogràfica del Pollo de Sant Sebastià.

També cal resaltar que és la primera vegada que tenim documentada la intervenció de les gitanes, els garrofins i el Pollo en un acte no vinculat amb Sant Sebastià. Suposem que el fet de representar el patró de la vila fou important a l'hora de considerar els dits balls i el dit personatge com a representatius de tot el poble de Moià. És el mateix cas que succeirà més endavant, quan sigui el Pollo amb el vestit de Sant Sebastià el que acompanyi els gegants per la Festa Major i per Corpus i no el Pollo amb el vestit de Sant Antoni.

Pel que fa al vestit de la Confraria de Sant Antoni, sabem menys coses de la seva evolució; entre altres raons, perquè probablement es mantingué més fidel a l'original anterior a la crema de 1839. La primera vegada que és esmentat en els comptes de la seva confraria és en l'any 1870. Però aquest mateix any, i també en 1847, tenim constància que el Pollo o Jutge sortí per la festa dels pagesos, Sant Isidre: una intervenció que, pel que hem vist, sembla que no s'havia produït abans de 1839 i que ara és molt possible (encara que no en tenim proves) que es produís utilitzant el vestit de Sant Antoni.

Els únics imports que la Confraria de Sant Antoni paga pel vestit del seu Pollo són els següents:

- l'any 1886, «Del sobran em fet un pantalon pal Jutje o bé pal Pollu», per un import de 2'21 pessetes;
- en 1898, l'administrador Sebastià Roca pagà 10'75 pessetes per la «casulla» del Pollo, perquè la que hi havia estava tota arnada.

En canvi, de 1874 data l'única vegada que apareix escrit en els llibres de les Confraries la persona que s'encarregava de fer de Pollo: «Jaume Picañol, dit lo Pollo o Jutge».³⁷

36 Eren Antònia Torrents, filla de Jaume Torrents i Serramalera, el benefactor de la reconstrucció de l'Escola Pia, que estigué representada a Moià per Joaquina Bussanya, filla de l'ex-diputat Ramon Bussanya; Maria Ventura d'Abadal, muller del regidor de Barcelona Joaquim de Prat, representada per la seva jove Vicenta de Prat, i Rosa Santaló, vídua de l'esmentat Ramon Bussanya, representada per la seva filla Adela Bussanya. La quarta padrina era Margarida Busquets, muller de l'obrer segon de l'església parroquial, el menestral Ramon Codina.

37 APM, Llibre de la Confraria de Sant Antoni. Creiem que es tracta de Jaume Picañol i Girbau (n. 1822?), bracer que l'any 1870 vivia al carrer de Sant Josep, núm. 9.

De jutge a pollo

La primera vegada que apareix l'esperriot moianès anomenat «Pollo» és en la comptabilitat de la Confraria de Sant Isidre de l'any 1870. La Confraria de Sant Antoni, l'any 1874 l'esmenta com a «Pollo o jutge», i manté l'ambivalència fins a 1886, darrera vegada que fa constar la forma «Jutge».

En canvi, la Confraria de Sant Sebastià es manté formalment més conservadora —com a mínim, en la seva comptabilitat—: no utilitza la forma «Pollo» fins a 1888 i no deixa d'emprar «Jutge» fins a una data tan tardana com 1926, quan és evident que la forma «Jutge» ja no era usada des de feia molt temps.

La substitució del nom de «Jutge» pel de «Pollo» es devia produir en la dècada de 1860, els anys anteriors a la primera prova escrita. Amb aquest castellanisme, el significat del qual és simplement el de «jove», però al qual podem posar les connotacions de «presumit», «fatxenda» i similars, es qualificava el caràcter festiu de l'esperriot moianès (o, potser fins i tot, de la persona que en el seu moment l'interpretava).

A més, a mitjan segle XIX, el significat del mot «Jutge» —que a través de la descripció de Francesc Vilarrúbia de l'any 1789 hem relacionat a tall d'hipòtesi amb el «tribunal de la barra» ja desaparegut— havia perdut qualsevol tipus de relació amb el personatge moianès. També podia haver influït en la implantació del castellanisme «Pollo» la gran difusió que en aquells moments tenia la literatura popular castellana, on el qualificatiu de «pollo» és àmpliament documentat.³⁸

Descripció y elogis del típic Pollo de la vila de Moyà

Amb el títol que encapçala aquest apartat, Mn. Ramon Busquets escriví, l'any 1898, una composició —que ell anomena «glosa»— sobre la figura de l'esperriot moianès. És un llarg poema de seixanta-vuit estrofes de cinc versos, molt reiteratiu, de no gaire qualitat literària, però que dóna alguna informació d'interès i presenta, també, alguns interrogants.³⁹

Mn. Ramon Busquets i Estevanell (1851-1927) havia entrat en la Comunitat de Preveres de Mojà, la seva vila nadiua, l'any 1879. Deu anys

38 Són abundants els sainets que hi fan referència: *El baroncito*, o, *Un pollo en tiempo de Luis XV* (1855), d'Isidoro Gil y Baus; *Un pollo de lugar* (1857), de Rafael del Castillo; *Un pollo y un viejo* (1860), de Vicente Rodríguez Varo; *El primer vuelo de un pollo* (1861), de José María de Carnerero; *Un pollo que sufre mucho!* (1863), de Manuel García González, etc.

39 El poema va ser donat a conèixer, i les estrofes més interessants reproduïdes, en el programa de la Festa Major de l'any 1973 per Josep Ruai, a qui agraïm haver-nos deixat consultar el manuscrit i transcriure'l en l'apèndix núm. 3.

El Pollo de Sant Antoni, a principis dels anys vint (fot. S. Renom; col·l. M. Alsina)

després, en traspasar Mn. Josep Ubasart, ocupà el càrrec d'organista, que mantingué fins a la seva mort, en 1927, quan feia vint-i-dos anys que era el degà de la Comunitat.⁴⁰

Per què dedicà un prevere de la Comunitat de Moià una composició a un personatge irreverent com el Pollo? És una incògnita. El poema sembla haver estat concebut per a ser declamat públicament —acaba amb l'expressió «He dit»— el dia en què és signat: «Moyà dia de S. Matias any 1898». Sant Maties era aleshores el 24 de febrer i aquell any s'escaigué en Dimecres de Cendra, final del carnestoltes. Però, de tota manera, no acabem de lligar la relació entre un capellà comunitari, el Pollo i carnestoltes, sobretot tenint en compte que el Pollo, malgrat ser un personatge del cicle cartestoltenc, no consta que mai hagi sortit pròpiament per aquestes dates.⁴¹

L'autoria del poema per part de Mn. Ramon Busquets sembla clara. Ho confirmen, al nostre entendre, les estrofes en què es veu més clar que l'autor del text pot ser un religiós: la 12, en què compara el Pollo amb

40 Vegeu-ne la necrològica en el *Butlletí de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter*, novembre 1927, p. 6.

41 L'any 1841 el bisbe de Vic havia decretat que, quan el dia de Sant Maties coincidís amb Dimecres de Cendra, es traslladés el dejuni al dissabte anterior a la dominica de quincuagèsima (AHM, Fons Comunitats de Preveres, núm. 69, Llibre de convocations de la Comunitat de Preveres, 28 gener 1841). El poema de Mn. Busquets podia coincidir amb alguna celebració «festiva» de la Comunitat?

l'Anticrist o el diable, i, sobretot, la 24, en què troba malament el ball estrafolari —el «mal de Sant Pau»— que fa al davant de la processó.

En una primera descripció general, Mn. Busquets pinta el personatge de manera molt contrastada: és molt «guapo» com a sinònim del castellanisme «pollo» (estrofa 11), sembla l'Anticrist o el diable (12), mig home i mig animal (13) i amb una aparença imponent —«fatxa que val pessetas»— però que fa basarda (14). Més endavant (35-40), el nom de «pollo» és assimilat tant a personatges famosos com a vells tronats o a joves gomosos (a la moda); a galantejar, tapar els defectes i festejar, i a fer l'aleta (afalagar): «lo ser pollo ja ho diu tot; / lo més bell i hermos que hi ha, / lo més pinxo, fi i urbà» (40); i al final el torna a definir com a «xulo, xocant y alegre» (67).

Mn. Busquets descriu el vestuari del Pollo, però d'una manera una mica confusa. En l'estrofa 15 diferencia els dos vestits: «Barret, còfia o mucador / no sé què, porta a la testa / va mudat segons la festa, / ab vestit tot brodat d'or / o de fullas de ginesta.» Barret i vestit brodat d'or (Sant Sebastià), còfia o mocador i vestit de fulles de ginesta (Sant Antoni). Més endavant esmenta altres elements característics del seu vestuari: una careta que li tapa la cara (16), vestit gairebé tot blanc, amb camisa i calçotets (17), espadenyes velles, una faixa per cinturó, un mantell amb borles daurades i cascavells en el calçó —sense quedar gaire clar si correspon a tots els vestits del Pollo o només a un—⁴² (18) i, per ceptre, una pell de conill gros (19).

En les estrofes 22-23, Mn. Ramon Busquets especifica les tres funcions que té l'esparriot quan va al davant de la processó (però no especifica de quina o quines):

- fer goig com els gegants (però no sembla que en aquest moment els acompanyés; ni tampoc que en 1898 sortissin els gegants de Moià);⁴³
- fer d'arreglador;
- fer treure la gorra a qui no se l'hagi tret.

La funció esmentada amb més reiteració és la de fer córrer la canalla (26-29, 55-63), que l'escribassa amb els noms de «pollí, bèstia, mussol».⁴⁴ En canvi, de la festa dels fadrins per Sant Joan Evangelista, només en destaca l'afició del Pollo per l'aiguardent (30). Com ja hem dit, el Pollo

42 Per les primeres fotografies existents, els cascavells en el calçó són exclusius del vestit de Sant Sebastià; en canvi, en cap fotografia no hem sabut identificar el mantell amb borles daurades.

43 Vegeu l'apartat següent.

44 De la mateixa manera que en la part central del segle xx s'escribassà amb el nom de «Pollo Matapuces».

fa una dansa ridícula al davant de la processó (24) i també és esmentat ballant el «jan-petit», un ball de carnestoltes (64).⁴⁵

L'estrofa més interessant ens enumera els dies en què surt el Pollo (42): «Cuatre dies y no més, / surt 'l Pollo de Moyà, / lo dia dels traginers, / dels fadrins y dels bracers, / y per Sant Sebastià.» Són els quatre dies que hem documentat a través dels llibres de les confraries: Sant Antoni (17 de gener), patró dels traginers; Sant Joan Evangelista (27 de desembre), patró dels fadrins; Sant Isidre (15 de maig), patró dels pagesos,⁴⁶ i Sant Sebastià (20 de gener). Aleshores no sortia encara per Corpus ni per la Festa Major.

L'estrofa 20 té un sentit obscur: sembla voler dir que la descripció que acaba de donar del Pollo era feta per un guàrdia municipal, i afegeix que durant la Revolució (probablement la de setembre de 1868) el fill d'un regidor havia dit que el Pollo era un «carcamal» (una crítica dels sectors revolucionaris a una figura vista com a retrògrada?).

Del poema de Mn. Ramon Busquets el que estranya més és el que es calla, sobretot en referència al seu nom. L'esparriot sempre és anomenat «Pollo» i no es fa cap referència a la seva antiga (i, com hem vist, encara vigent en alguns llibres de les confraries) forma de «Jutge». ⁴⁷ És impossible que Mn. Busquets, nascut a Moià l'any 1851, no conegués la denominació antiga i la seva substitució, durant la seva infantesa i primera joventut, pel nom de «Pollo».

També sobta una mica que, en una composició tan llarga, sempre faci referència al Pollo com a figura aïllada. Malgrat que esmenta que va al davant de la processó, no parla del ball de les gitanes (ni dels garrofins). I la referència al paper del Pollo durant la festa dels fadrins és molt minsa i parcial.

Incorporació a la Festa Major i a Corpus

En el poema de Mn. Ramon Busquets queda ben clar que, l'any 1898, el Pollo momés sortia en quatre ocasions: Sant Joan Evangelista, Sant

45 Vegeu-ne la descripció en Joan AMADES, *Costumari català*, vol. 2, pp. 51ss.

46 Josep Ruaix, en el programa de la Festa Major de 1973, apuntà la possibilitat que la festa dels bracers fos per Sant Maties, 24 de febrer. Malgrat que aquest dia s'escau amb el de la datació de la poesia, no hem trobat documentada cap festa de Sant Maties en què pogués sortir el Pollo i en canvi sí que consta en la comptabilitat de la Confraria de Sant Isidre que per la festa d'aquest sant havia sortit.

47 En l'estrofa 21, Mn. Busquets donaria al Pollo la vara d'autoritat; en l'estrofa 38, diu que amb el seu nom es fan pactes i tractes, i en la 39, que amb el seu nom es posa pau a les llars i la gent seriosa és convençuda. Però no creiem que cap d'aquests casos faci referència a l'antiga denominació de «Jutge».

Pendó de delantera ab lo Pollo.

Primera fotografia coneguda del Pollo, presa per Josep Gallés durant la Festa de l'Arbre Fruiter de 1905; en quedar defectuosa no fou editada com a postal

Antoni, Sant Sebastià i Sant Isidre.⁴⁸ ¿Quan s'estengué, per tant, la seva actuació a la Festa Major i el dia de Corpus?

El 15 d'agost de 1901, Mn. Evarist Morató anotava en el seu dietari: «Per la part cívica, cent abonos als pobres, tres tronadas, castell de foch, pasa-calles, estreno de dos nanos, y surtida dels Gegants, etc.»⁴⁹ El dia 1 del mateix mes, *La Veu de Catalunya* havia anunciat, segurament reproduint el programa de la Festa Major —que no hem sabut localitzar— que sortirien el Pollo, gegants i caps-grossos. Tot plegat s'inscrivía en la renovació dels actes de la Festa Major, iniciada en 1896 i que es perllongaria fins a 1904 amb la creació de la Lliga Defensa de l'Arbre Fruiter. L'estrena dels nans en 1901 és molt possible que coincidís amb

48 L'any 1922 el P. Josep Teixidor assenyala que el Pollo surt «per St. Esteve, Sant Joan Evangelista, per Sant Antoni de Nadal i per Sant Sebastià; fa alguns anys el fan sortir per la Festa Major que és la Mare de Déu d'Agost» (Josep TEIXIDOR, *Ballets de Moià*, p. 9). Creiem que l'esment al dia de Sant Esteve ha de ser un error.

49 Mn. Evarist MORATÓ, *Breu resenya de lo més notable ocorregut en Moyà desde l'any 1900 fins al 1919*, manuscrit inèdit. Agraïm a Agustí Vives les facilitats per a la seva consulta.

Primera fotografia coneguda del Pollo amb els gegants, datada al voltant de 1910
(fot. J. Vilanova; col·l. M. Alsina)

la incorporació dels gegants i del Pollo a la festa.⁵⁰ L'any 1905 el Pollo també sortiria en la cavalcada agrícola de la primera Festa de l'Arbre Fruiter, en el que constitueix la primera representació fotogràfica d'aquest esparriot.⁵¹ Tant en aquesta imatge com en la primera fotografia del Pollo amb els gegants, datada al voltant de 1910, acompanyant les autoritats cap a l'església parroquial,⁵² es veu que el Pollo incorporat a les noves festes és el que porta el vestit de Sant Sebastià. La raó fou, de ben segur, el fet de ser el vestit de la Confraria que tenia a càrrec seu el patró de la vila.

La incorporació dels gegants i del Pollo a la processó de Corpus es degué produir de forma força paral·lela, si bé la constància documental és una mica més tardana. Els gegants és segur que ja hi participaren l'any

50 Dels gegants de Moià, regalats per la família Bussanya en commemorar-se el segon centenari de l'Escola Pia, l'any 1883, no hi ha constància que tornessin a sortir fins aquest any 1901; sobre els gegants de Moià tenim un treball en procés de realització.

51 Vegeu la fotografia de la p. 51.

52 Vegeu la fotografia de la p. 50, que no sabem a quina festa atribuir: amb els arbres sense fulles no pot pas ser el dia la Festa Major ni tampoc per Corpus.

Primera fotografia coneguda del Pollo (en primer terme) en la processó de Corpus (fot. Paris; APEPC)

1904, però la primera referència al Pollo no apareix fins a 1907.⁵³ Per la primera fotografia, de 1914, també es comprova que el vestit que duia era el de Sant Sebastià.⁵⁴

Recapitulació

Amb les dades aportades en aquest article podem concloure el següent:

1. Les primeres notícies del Pollo són de l'any 1789, quan era conegut com a «jutge de les pellisses». Francesc Vilarrúbia el relaciona amb la festa de Sant Joan Evangelista.
2. Com a hipòtesi, el nom de «Jutge» podria estar relacionat amb alguna antiga funció de l'esparriot: amb l'autoritat burlesca amb què eren investits els veguers de Sant Joan i, molt especialment, amb el «tribunal de la barra» que se celebrava el dia de Sant Joan de desembre a la tarda i que en 1789 ja feia una vintena d'anys que s'havia perdut.

⁵³ Arxiu de l'Ajuntament de Moià, Actes municipals, 26 juny 1904; AHM, Comptabilitat Municipal, 1908, factura de Salvador Ordeix, del 30 d'agost de 1908.

⁵⁴ Vegeu la fotografia de la p. 51.

3. L'origen del Pollo o Jutge també es pot relacionar amb el ball de les gitanes, que anava al davant de la processó de Sant Sebastià. Tant aquest ball com la festivitat de Sant Joan Evangelista s'inscriuen en el cicle tradicional de carnestoltes.

4. Abans de 1839 existia un únic vestit del Pollo, que fou cremat aquell any. En 1841 la Confraria de Sant Sebastià en féu un, i poc després la de Sant Antoni en devia fer un altre. Per tant, la separació dels dos Pollos segons el vestuari data de mitjan segle XIX.

5. La fesomia actual del vestit de Sant Sebastià es consolidà l'any 1863, quan van regalar al Pollo el barret cònic amb cintes.

6. A partir de la dècada de 1860 (primera data documental, 1870) l'esparriot moianès canvia el nom de «Jutge» pel castellanisme «Pollo», sinònim de «jove», «presumit», «fatxenda»...

7. Fins a principis del segle XX el Pollo no s'incorpora —juntament amb els gegants— a la Festa Major i a la processó de Corpus.

Apèndix 1

Respostes de Francesc Vilarrúbia a les preguntes 132 (fragment) i 133 del Qüestionari Zamora (1789), segons la transcripció publicada a Modilianum, octubre 1969, pp. 303-308. Text de les preguntes obtingut de Respostes de la vall d'Àneu als qüestionaris de Francisco de Zamora (1790), Tremp: Garsineu, 1997.

132. QUÉ RELACIONES DE GOBIERNO, PASTOS, MONTES, COMERCIO, PROCESIONES O ESTILO TIENE EL PUEBLO CON SUS CONVENCINOS O CON OTROS; Y QUÉ USOS PARTICULARES HAY EN LA FIESTA MAYOR, EN LAS FUNCIONES PÚBLICAS, ASIENTOS Y DEMÁS CEREMONIAS DE LA IGLESIA; Y QUÁLES EN LAS BODAS, BAUTIZOS, ROGATIVAS, CONVITES, VISITAS, ADMINISTRACIONES DE SACRAMENTOS Y ENTIERROS, O EN OTROS SUCESOS PRÓSPEROS O ADVERSOS.

...

Acerca la segunda parte de este artículo tocante a los particulares usos, tres se ofrecen especiales, venidos todos de Francia. Y es el primero ciertas procesiones de doncellas que vulgarmente llaman *blancas*, porque visten de este color, y precedidas de un crucifijo que trae la más distinguida, con velas encendidas en las manos, conducidas y arregladas por dos mujeres casadas vestidas con mantos negros, pasaban de una de las dos anexas, según distintivos días de la semana, a visitar al Señor Sacramentado en las cuarenta horas a la parroquial. De esta ceremonia no se sabe otro ejemplar y sólo se tiene de semejante práctica algún vestigio en la vida de Santa Francisca Fremiot de *Xantal*, en la Borgoña. Sin embargo, con motivo de cierto (...) con las cosas más santas, están de tres años a esta parte prohibidas las *blancas* por decreto del actual celosísimo Obispo de Vich, y las doncellas van hoy a la misma función en la insinuada forma, mas vestidas de negro.

El segundo uso particular es el de cierto baile que llaman *de las gitanas*, inmediato al clero en la procesión que sale de la parroquial para cantar la Misa solemne en la anexa de Sn. Sebastián, patrón de esta parroquia, en el día de su fiesta; y otro, por la víspera de la misma por la noche, que llaman vulgarmente *dels goufins*, corrompido del francés *daufins*. Ambos se cree que nos vinieron de los franceses, como —a más de insinuado el nombre del segundo— lo confirma el que años atrás, hallándose en esta villa en ocasión de esta fiesta y baile, algunos soldados valones al verle se miraron unos a otros y, después de haber dicho con admiración: *les daufins, les daufins*, se pusieron a bailarles. El primero de estos bailes, por el celo del actual prelado de Vich, está igualmente excluido de la procesión; y de tres años a esta parte, después del uso de muchas centurias, tal vez a pesar de otros prelados, por ser de hombres vestidos algunos de mujeres y con máscara, ya no se usa sino en las plazas y calles y principalmente en las casas distinguidas para darles (...) la comida.

El tercer particular uso es enteramente sagrado y es el que vulgarmente llamamos *la gavatxa*, por el tono y el acento francés, que se da a cierto himno pascual propio de la iglesia de Leon en Francia y que solamente traen a la fin ciertos diurnos de aquella nación. La canta nuestro clero en el día de Pascua después

de vísperas con mil aleluyas, formado en procesión delante del altar mayor, saludando ciertos altares y las fuentes bautismales con antifonas e incienso, y concluye con el *Regina caeli*, etc.

133. QUÉ DIVERSIONES PÚBLICAS SE ACOSTUMBRAN, SI HAY TEATRO, FIESTAS DE TOROS, DANZAS O BAILES PÚBLICOS, ROMERÍAS O CONCURRENCIAS A SANTUARIOS, CON EXPRESIÓN DE CADA UNO DE ESTOS OBJETOS Y SU POLICÍA, Y MÁS SEÑALADAMENTE DE AQUELLOS QUE INDIQUEN USO PECULIAR DEL PUEBLO O DISTRITO.

No hay teatro ni fiestas de toros, danzas, romerías, etc.; pero se acostumbraron en otro tiempo. Se dejaron de algunos años a esta parte dos diversiones públicas que daban los mancebos de esta villa. Una era el segundo domingo de julio, hechas las siegas, llamada la fiesta de la *gala*; en que, aparte de los obsequios rendidos a N. Sra. del Socorro —vulgarmente *del Socós*— en su altar propio dentro la anexa de Sn. Sebastián, se hacía festejo y gala por la madrugada, con albadas y enramadas, particularmente delante las casas de los Administradores viejos y nuevos, con bailes de ventalles, abanos y abanicos de papel pintados de toda suerte, ya redondos, ya cuadrados, que a docenas regalaban a sus galanas y éstas llevaban en el baile por la tarde. Y por la noche y mañana siguientes se esmeraban los galanes (...).

(...) en el día de Sn. Juan Evangelista, en que aparte de la fiesta de la iglesia, con completas solemnes la víspera, con oficio y procesión por la mañana de la fiesta, asimismo solemnes; al mediodía de la víspera se hacía un pregón a nombre del Baile y Vegueres de Sn. Juan, bajo penas de treinta reales y dos libras de cera, en cuya fuerza debía todo mancebo de catorce años arriba comparecer a las dos horas de la tarde en el *comunidor* del término vulgarmente llamado el Oratorio. Y luego, a efecto de esta misma convocación, dadas por la villa muchas vueltas con un tambor, comparecían el Baile y Vegueres viejos con golillas y varas, acompañados de la música, tambor y gran concurso de mancebos, a sortear los Vegueres del año nuevo. Y después de cada una extracción, publicados éstos por el pregonero a son de trompeta y acompañando la música y aplausos de todo el concurso, se iban con toda la comitiva a la plaza mayor a empezar las danzas que continuaban hasta la hora de las completas que con mucha luminaria hacían en el altar mayor. Y éstas concluidas, se concluía también el festejo de la víspera con un pasacalle general, con música, a manera de convite para la fiesta del día siguiente. Luego, al amanecer éste, se renovaba el pregonero con las mismas penas, intimando a los mancebos la orden de comparecer con sus caballos o mulos a la cabalgata a las nueve horas; y entretanto el tambor daba sus vueltas al mismo intento de la convocación, y un especie de momo a quien llaman *juez de las pellizas*, vestido expresamente de mojiganga y con mascarilla a la cara, acompañado de mucha tropa de muchachos, daba asimismo vueltas por calles y callejuelas quitando leñas para encender una grande hoguera en medio de la plaza a beneficio de los forasteros que acudían a la fiesta y feria que se celebraba en el mismo día y no tenían dónde acudir para calentarse. Llegada la hora de la cabalgata, se formaba ésta en la plaza mayor, haciendo lugar y quitando estorbos sin perdonar a nadie el Juez con sus pellizas, acompañando la música y presidiendo los cuatro Vegueres viejos y nuevos, montados sobre caballos o mulos enjaezados de cintas y tafetanes, con sus golillas y varas

y con el sombrero en la mano por todo el curso, haciendo cortesías y acatos a ventanas y balcones. Después de la cabalgata empezaban los divinos oficios con la solemnidad que queda insinuada, a los que asistían los cuatro Vegueres con las mismas divisas o insignias, sentados en sillas majestuosas inmediatas al presbiterio; de donde, llegada la hora del ofertorio, subían a adorar la cruz del Señor y ofrecer al Preste sus dones y se volvían después a sus asientos con (...) flexiones, reverencias y acatos que era preciso ensayar muy de antemano por no quedar mal delante del curioso concurso que de intento los observaba. Durante la fiesta se consideraban estos Vegueres revestidos de autoridad para castigar y meter en la cárcel a cualquiera que se les desmandara, y aun hacían amagos de esto. Por todo el año de su oficio multaban con la pena de cinco sueldos de ardites a favor de la Cofradía a los viudos que pasaban a segundas bodas, y cuando fuesen en esto contumaces y refractarios se acudía al Baile y aun al Corregidor, y entretanto dejaban correr en la noche de la boda los vulgarmente llamados *escallots* (esto es, aquel estrépito de sonajes y cencerros y otros instrumentos ruidosos) con gritería mezclada con mil oprobios y mofas contra los novios, costumbre infame derivada del gentilismo e insinuada por el poeta: *sparge marite nuces*.

De estos usos o abusos todavía ha quedado algo; aún se solicitan las multas y los *escallots*, a pesar de las Reales Providencias, no están enteramente abolidos. Pero sí lo está de veinte años a esta parte otro uso antiguo que no pudo sufrir por más tiempo la ilustración de este siglo y que acompañaba la fiesta por la tarde antes de las danzas. Consistía en que los célebres Vegueres, considerándose con la insinuada jurisdicción, tenían parte de ésta transferida a un tribunal burlesco compuesto de cuatro o seis jueces que llamaban *de la barra*; quienes, revestidos con ropas (...) en la cabeza, máscara en la cara, largas y gruesas varas en la mano, se sentaban a lo poltronesco en sillas sobre cadalso en la plaza mayor. Aquí, sacando sus protocolos —esto es, unos libros de letra gótica medio deshechos y ahumados— y sus anteojos de cerca, después de hecho ademán de leer y conferir entre sí, al cabo de una larga consulta y después de haber atisbado con otros anteojos de larga vista (que eran unos tamaños cuernos) el sujeto que se les antojaba de los que habían acudido a la fiesta y feria, y que regularmente era el primogénito de alguna de las más acomodadas casas de la comarca, bajo de cierta fórmula de la más extravagante ridiculez y a desaforados gritos, pronunciaban y promulgaban contra él sentencia por no haber pagado, loándolo o vituperándolo respecto al modo garboso o mezquino con que se llevaba con la muchacha de su cortejo, que por decencia no nombraban, según se les ofrecían las rimas. Luego, aquellos despiadados jayanes —porque es de advertir que en este respetable tribunal, jueces y ejecutores eran todos unos por ahorro— se arrojaban con sus barras sobre el reo convicto y confeso amenazándole pasarle por la barra, y lo ejecutaban incontinenti metiéndosela entre los muslos y levantándole en el aire para derribarle de muy alto, si con liberalidad y cortesía no echaba en las *sotacopas* que estaban en manos de los Vegueres algunas pesetas que regularmente llegaban a un peso duro. De aquí iban continuando la cuesta de algunos reales y cuartos de éste y del otro, amenazando a todos que del contrario les pasarían por la barra, hasta que llegaban las danzas que empezaban los Vegueres con las varas pendientes de un ojal y *morrachas* en las manos. Eran éstas unas redomas tamañitas de vidrio muy transparente con listas blancas, mango en la parte inferior para el libre y fácil manejo, y redondas; con

cuatro sutiles mechas encima para vaciar el licor, sin contar la del centro (y ésta mayor) para llenarlas. Con ellas iban sucesivamente a buscar las muchachas que presentaban a los mancebos para bailar, rociando primeramente a ambos con el agua rosada de las *morrachas*. Cerrábase la fiesta con el baile del cirio, que también se usaba en otras, aunque no tan solemne. Y consistía en una danza muy grave y decente, aunque sencilla; que llamaban del cirio, porque las cuatro mujeres que la danzaban traían en la mano derecha un ramo de flores de cola, seda y otras (...) levantado a manera de cirio. Se finalizaba con echar por gala, los cuatro bailadores respectivos sucesivamente, las *morrachas*, cual más lejos y alto y estrellarlas a la pared. Este baile está todavía en uso en algunas fiestas, a diferencia del tribunal burlesco de que apenas queda ya memoria, sino la de un cuadro de dos varas largo y alto media vara, muy rancio, que *ad perpetuam rei memoriam* se guarda en el manso Sayol de la Condal —que es el antiguo palacio de los Condes de Barcelona de que queda ya hecha mención— y en el cual se representa sobre madera con bastante puntualidad la substancia y circunstancias del tribunal, sentencia, etc.

A más de lo referido, el genio jovial de nuestros paisanos los trae a todas las fiestas de los pueblos circunvecinos —como Castelltersol, Artés, Estany y otros— a tropas crecidas que igualan tal vez el número de moradores; y asimismo, a las capillas rurales vecinas, dentro y fuera de la parroquia, ya por ambas Pascuas, ya también por las fiestas respectivas y en otras ocasiones. Allí meriendan, bailan y satisfacen a su jovialidad, volviéndose después a sus casas en buena paz. De los demás puntos indicados en este artículo no se ofrece cosa particular.

Apèndix 2

Poemes Sant Juan de Desembre i Els vaguers de Sant Juan escrits per «Un llenyataire» a principis del segle XX,⁵⁵ segons la transcripció feta per Salvador FARRÀS, Notes d'història de Moià, manuscrit (1990), pp. 358-362. Només hi regularitzem l'accentuació.

«Sant Juan de Desembre»

Poeta que vas seguint
del meu romanç l'armonia
modulant-lo bé al teu gust
mentres ton llaud rondina,
et diré de Sant Juan
tot allò que significa
aquell foc que fa el jovent
cada any amb tanta alegria
al mitg de la plaça gran

devant la pared massisa
que una portalada clou
de l'església de la vila.

Si acàs l'història no ment,
no podrà ja mai morir-se
la festa de Sant Juan
que en llurs records ens captiva,
puix, si ara avoca en els cors

⁵⁵ Segons Josep Ruai, a qui agraeixo els diversos comentaris que m'ha fet en l'elaboració d'aquest article, l'autor d'aquests poemes podria ser Mn. Ramon Busquets, per l'estil semblant amb el poema de l'apèndix 3 i per la relació del pseudònim "llenyataire" amb el cognom Busquets.

tot un devasall d'orgia,
un jorn els omplí de fel,
de recant-se i de malícia.

En temps que els Reis els seus drets
amb egoisme es venien,
estapblint-se aixís els feudals
en les comarques rendides,
vingué en nostre moianès
una fera que esculpia
les seves lleis amb l'honor
d'els germans de nostra vila.

Ramon de Planella fou
aquell butxí tant foll d'ira
que per fer-se respectar,
les forques de sang tenyia;
amb sang d'els homes honrats
que deslliurar-se volien
d'aquella mà de Neró
tan brutal i pervertida.

Son fort era Castell Nou
ple de presons enfondides
a ont les aigues a ratx fet
anaven de nit i dia;
i allà hi tirava el feudal
els homes que es resistien
a portar-li la muller
o l'hi negaven la filla;
i, un cop dintre la presó,
mai més podien sortir-ne:
car, a l'entrar-hi la mort
segava totes les vides.

Les poncelles de Moià,
sols per ell éran collides,
malgrat tenir en el castell
les esclaves més boniques
que de Cerdanya tragué
quan, fent l'home, va oferir-se
a ajudar a lluitar a un rei
que envejava pendre l'illa.

Collir-les, encar fou poc;
puig, com l'avespa punyia
llurs calzes amb son fipbló,
i els pètals, plens de metzines,
quan queien davant els ulls
d'els homes de nostra vila,

la vergonya i fins l'honor
a venjar-se els empenyien.
De més abusos féu dret
aquell llorcd durant s'ha vida
però encara el més excitant,
era el voler la fadrina
el dia del seu enllaç,
si en sa comarca vivia:
i ell, de tot amo i senyor,
fins l'acompanyava a missa.

El cor de tots els fadrins
malmès per tantes ferides
la venjança amanyagà
per convertir-la amb amiga;
i un dia de Sant Juan,
quan a l'altar nova víctima
acompanyava el butxí
desfent de dos cors la ditxa,
tot el poble de Moià
amb vigor deixondia,
i es llençà cap a la mort
del feudal o de la vila:

i mentres s'estava a dins
del temple la comitiva,
les eines d'els vilatants
pels afores relluïen
tapan aquell carreró
per on ell passar solia,
i esperan ensems el gos
quan volgués sortir de missa.

La luxúria del gos foll
si tacà la nostra vila,
la vila sabé rentar
aquella taca podrida;
i, al sortir tot somrient
de l'església, aquells delictes
inhomans foren venjats;
i tot el poble ple d'ira
empaità al darrer feudal
per el carrer sense sortida.

I allà li tirà tot-hom
tot cuan en les mans tenia;
fonent-se per Sant Juan
aquella esclavitut trista
que omplia de taques els fulls
de l'història de la vila.

La Festa «Els vaguers de Sant Juan»

D'aquell estret carreró
«que no passa» encara en diuen
i de l'església el portal
per on passà la brutícia,
per portes té una pared
que per ningú desdiria:
car és feta per l'honor
de tots els fills de la vila.

Els vaguers de San Juan,
que amb aital nom s'anomenen
són els administradors
de la jornada escaient;
i fent ús de tot el dret
que per costum se'ls reserva
conviden sense triar,
a tot el poble la festa.

I per ço, de bon matí
dóna «el Pollu» el crit d'alerta
i amb un bombo i platarets
van per els carrers i desvetllen
la quitxalla que ja vol
una altra estona de gresca,
ja que la son de Nadal
ha quedat ben restablerta.

Darrera «el Pollu» es va fent
de mainada una cadena
que al compàs d'aquell soroll
va creixent i va estrenyent-se;
i el bombo i els platarets
una nova tonada comencen,
i aquell formiguer d'infants
bé hi enmotlla aquesta lletra:

«Quan el pare no té pa
la canaia, la canaia,
quan el pare no té pa
la canaia fa ballà.
Quan el pare no té vi
la canaia, la canaia,
quan el pare no té vi
la canaia fa dormir.»

«Canteu canteu ninetes
que el burro està malalt;
té mal a la poteta

i el ventre li fa mal.
No vol menjar cibada
sinó pinyons pelats;
no vol dormir a l'estable
sinó amb coixins daurats.»

I tot rient i cantan
estrofes que al fons retenen
aquell satíric verí
que no comprèn l'innocència
bo i desafian el fred
carrers i places segueixen,
trucant a tots els portals
I fins que els obren s'esperen.

I quan surten els veïns
disposats a la colecta,
els hi diuen els infants
que fan la capta de llenya,
i que ho arreplegan tot,
trastos vells, brossa i cistelles,
i que volen que aquest any
sigui grossa la montera.

Tot-hom escolta els minyons
que el mal-carat «Pollu» mena
i també donen quelcom
per engrossir la foguera;
i els brivalls malgrat el fred
ço que els donen es carreguen
i a la plaça ho van portant
tot repartint-se la feina.

A les vuit poc més o menys
el «Pollu» i aquella mena
d'exèrcit de pidolants
a la plaça es deixen veure;
i els homes, joves i vells,
sense mandra i ben de pressa,
les càrregues d'els baillets
van apilotan i arreglen.

D'els cèntims que han recollit
el «Pollu» en compra «barreja»
i coca per fer el traguet
quan s'ensengui aquella xera.
La plaça plena de gent
«el temps feudal» tots comenten

i es mÍran aquell portal
tapat que anava a l'església.

Alegria i joventut
apar que brolla i es vessa;
i quan arriben els tres
«Vaguers» que guien la festa
per a donar el senyal
de calar foc a la llenya,
les cantúries d'els infants
amb les d'els grans es barregen,
i en mitg d'aquell gran brogit
les flames ardentes s". [sic]

Bocins de coca i de pa
i els porrons de la barreja
per entre el poble juliu
mentres dura el foc trastegen.
El xibarrí és ben complert
a l'escalf de la foguera;
els menuts juguen a «cuit»;
els grandets a «coroneta»;
el<s> jovent a «passa-gims»;
les noies a «pomereta»;
i els altres vora del foc
enraonen i traguegen.

Tot seguit els tres Vaguers
acompanyats de l'orquestra
avisen que és hora ja
d'anar-se'n cap a l'església:
i aquell dia va tot-hom
a oir l'ofici solemne
per a la glòria i honor
de San Juan de Desembre.

Quan l'ofici s'ha acabat,
els Vaguers a fora esperen
tres animals ben guarnits
la música i la bandera
per seguir tots els carrers
com si d'un triomf fos festa:
i presumen a cavall
barret de copa i ensenya
que significa haver pres
del feudal tota l'empenta.
Al fi de tants torniols
seguint carrers i fen gresca,
l'hora arriba de dinar
cadascú a casa seva:

i tot-hom fa tant com pot
per servir bona minestra
i nou coratge assolir
per una tarda encisera.

Allà a les tres, un repic
de campanes es comença
que avisa tot el veïnat
per a la tasca rependre:
tot-hom mudat i festiu
cap a la plaça s'adreça,
a ont s'esperen els Veguers
amb caballs, penó i orquestra.

De cop sona un cornetí,
i el jovent tot s'arrenglera
formant una processó
de caire cívica i alegre
que segueix part d'els carrers
fins arribar a l'església
parroquial per cantar
els goigs del Sant que es festeja.

Finit aquell devot cant,
la processó torna empendra
la seva marxa de nou
i a «l'Oratori» va sempre.
Allà es fan els nous Vaguers,
i amb pompa els drets se'ls ofrenen
i llurs noms són acollits
amb demostracions sinceres:
i allavors, sortints i entrants,
en compliment del seu deure
passen a cobrar l'impost
que els joves paguen de pressa.

L'import que paga el jovent
un cop l'any, fins que s'enreda,
és d'un ral; i, aixís, té el dret
de tots els drets de la festa;
i, si mort essén solter
els Vaguers amb la bandera
l'acompanyen al fossar;
i els altres joves el vetllen.

I cap a la plaça gran
Vagués i poble i orquestra,
a ont els tocs de treura ball
els Vaguers amb llurs promeses,
la música va desgranant

aquella tonada de sempre;⁵⁶
els Vaguers la van seguint
gronxolant amb les donzelles;
i el «Pollu» entre ells i va fent
ben innocent brometa,
passant la pell de conill
pels llavis d'els que es distreuen.

Després d'haver-se tret ball
també el «d'el Ciri» es celebra:
de rialles i esgarips
se n'enfilen a dotzenes;
i en mitg de tant bon humor
en dançes castes i honestes;

fins un altra van dient;
i, aixís, acaba la festa.

* * *

Si un viudo es casa, a d'anar
a veura els Vaguers i entendres,
li fan pagar dotze sous
com a tribut a sa empresa.
I si es nega o fa el tossut,
el jovent en ser el cap vespre
li fan soroll i esquellots
fins que els ha pagat el beura.

Apèndix 3

Descripció y elogis del típic Pollo de la vila de Moyà. *Poema manuscrit de Mn. Ramon Busquets (1898). Transcripció de l'exemplar conservat per Josep Ruai. Només hi regularitzem l'accentuació.*

I.

[1] Fer del Pollo un panegírich
en estil sèrio no hi diu:
y ferlo en estil festiu
humorístich y satírich,
vol xispa y un geni viu.

[2] Ferlo en prosa...: disbarat!
un discurs aquí no hi cau:
fassi tal un diputat,
o bé un escriptó afamat,
és cosa que a tots escau.

[3] Ferlo en vers... menos ho puch.
¡Pobre Musa! ¿què dirà?,
com sas glòrias cantarà,
sens tenir vena ni such,
ni humor per fé'l rimà?

[4] ¿Què faré donchs? Una glosa.
Si percàs rimant mi hi canso...
vos diré tant sols la cosa
mitj en vers y mitj en prosa,
perquè surti un bon romanso.

[5] ¡Pro...! com podrà aquet versista
[f]altat⁵⁷ de món y talent,
[po]nderar degudament
[un]a cosa jamay vista,
que n'admira a tanta gent?

[6] Si vostre Pollo cada any
és l'ídol de la canalla;
no va ser donchs gens estrany
que al veure'l de prop enguany
esclafís jo la rialla!!!

56 Els versos «La música va desgranant / aquella tonada de sempre» tenen una síl·laba de més, potser per error de transcripció.

57 Les primeres lletres del segon, tercer i quart vers d'aquesta estrofa no es llegeixen per un estrip en el paper.

[7] ¡No veyeu ho moyanesos!
quant 'l Pollo 's pels carrers,
fa badà a tants forasters,
moltes donas y pagesos,
que de tous no 'n tenen res?

[8] ¿No veyeu per gravetat
com encanta a xichs y grans?
¿y que no heu may reparat
com ell va ab més magestat
que 'l gran Cèsar dels Romans?

[9] D'un assumpto de tant pes
tant difícil y angorrós;
¿qui podrà sutirne ayrós,
y descriure tal com és,
aquet Pollo fabulós?

[10] Si cada any ell deu pujarne
de la fama escala amunt
y entre il·lustres figurarne;
de segú que ja ha de estarne
farà temps al capdemunt.

[11] Si del Pollo la pintura
o 'l retrato tinch de fé
és molt guapo, vos diré:
és modelo d'hermosura
és un pollo verdadé.

[12] No obstant (y dirho és trist)
sa figura és respectable,
és semblant al Anticrist;
fins mes sembla a mi haver vist,
pintat com ell al diable.

[13] Fa una facha tant estranya,
que no sé ab qui comparà'l;
may he vist figura tal:
sembla (no us contu patranya)
mitj home y mitj animal.

[14] És fatxa que val pessetas;
qui la vegi al primer cop,
prou dirà la va fé Isop
ab motllo de fé caretas.
Fa basarda vista aprop.

[15] Barret, còfia o mucador
no sé què, porta a la testa
va mudat segons la festa,
ab vestit tot brodat d'or
o de fullas de ginesta.

[16] Tapat va ab una careta,
que per cert és cosa estranya;
¿serà donchs que per mal feta,
sa cara o per estrafeta,
dels vivens cap potsé'l guanya?

[17] Cuasi blanch va tot vestit
ab camisa y calsotets;
ne sembla un dels miquelets
que del Purgatori ha eixit,
per fer por a n'als bailets.

[18] Espardenyas mitj brodadas,
(pro del temps de la picó)
faixa du per cinturó,
un manto ab borlas deuradas,
cascabells en el calsó.

[19] En sa mà porta orgullós
per cetro una fina pell,
una pell de un conill gros,
que la passa generós,
pels nassos, cara y clatell.

[20] Aquesta és la descripció
que va fé un municipal:
y per la Rovolució
va di 'l fill d'un regidó:
que era 'l Pollo un carcamal.

[21] Sent com és figura rara,
tant 'l Pollo m'ha agradat,
que si fos jo autoritat,
li daria ab gust la vara
ab tota àmplia facultat.

[22] Va devant la professó
per fé goig, com 'ls gegants,
fentne d'arreglaradó;
y a la seva indicació,
obehèxent xichs y grans.

[23] Los carrers llauger recorra
per ahont n'ha de passà;
obligant si cap ni ha
no vulgui tréurers la gorra,
per forsa ferli llevà.

[24] Lo que 'm sembla no està bé
y á la profesó no escau
és el ball que hi ha de fé;
qualsevol dirà que té
veyentlo, mal de Sant Pau.

[25] Molt vaig riure quant miraba
que tenia allà al seu vol
de canalla un gran estol,
qu'ab cridòria 'l motejava:
de pollí... bèstia... musol.

[26] Y ell correntlos al darrera
hi movia tant sarau...
que era gust veura lleugera,
movent grossa polsaguera,
com tocaba lo trapau.

[27] Per supuesto a la meynada
això 'ls val per un segà:
ja 's pot ben assegurà,
que molts d'ells en tal diada,
ni sols pènsan en menjà.

[28] La canalla bulliciosa,
ab lo Pollo sols pensant,
se posa tant nerviosa,
tant esquerpa y temerosa,
que d'angúnia va suant.

[29] Si n'atrapa descuidad
un xicot; no són manias,
prou ne surt ben masegat,
del espant ocasionat,
ha de ferne llit vuyt dias.

[30] Com que 'l corre fa suà
y no 's pot sens aliment;
per la festa del jovent,
diu que 'l Pollo va colà
cuatras pelas d'aiguardent.

[31] ¡O Pollo! sols ta presència
fa posar de bon humor;
si a la canalla fas por,
de mi 'm treus tota dolència,
que a voltas m'omplena 'l cor.

[32] ¡O Pollo! tu la alegria
ne portas al meu vehinat;
per això ton nom voldria,
del llevant fins al mitjdia,
fos per sempre eternisat.

[33] ¡O Pollo! la teva fama
n'ha alsat ja pel món gran vol,
y volguent arrivà al sol,
s'ha quedat fos sota cama,
com aquell famós cargol.

[34] ¡O Pollo! nom de gran pes;
nom de honor e història gran;
nom tràgich y d'entremès,
nom que no vol dir res més
que un beneyt comediant.

[35] Ab ton nom han set honrats
personatges molt famosos,
los posacros vanitosos,
los senyors que estan tronats,
tots los joves més gomosos.

[36] Ab ton nom las malas caras
sentintlo ja 's galantèjan;
ab ton nom totas las mares
de sos fills tàpan las taras;
y ab ton nom sempre 'ls festèjan.

[37] Ab ton nom se fan l'aleta
los que tenen molts pardals;
fins aquells curs de gambals
que allarga poch sa escopeta,
ab ton nom veuràs inflà'ls.

[38] Ab ton nom tan falaguer
se n'acèptan tots los pactes;
ab ton nom fins lo tender,
comerciant y botiguer,
lligan sempre los seus tractes.

[39] Ab ton nom torna a la llar
mil voltas la pau perduda;
ab ton nom queda vensuda,
sentintlo pronunciar,
la gent sèria y tastaruda.

[40] Ab ton nom... mes basta ja:
lo ser pollo ja ho diu tot;
lo més bell y hermós que hi ha,
lo més pinxo, fi y urbà,
ho espresa aquet sol mot.

[41] Com lo bo sol ser escàs,
(y això ho diu també un refran)
són molt poch si vas voltant
los pollos que trobaràs.
Perxò d'un se'n parla tant.

[42] Si se'n parla ja ho sabeu;
no os ho tinch pas de dir jo,
a totas parts sentireu,
de per tot s'alsa la veu,
com el Pollo res milló.

[43] Cuatre dias y no més,
surt 'l Pollo de Moyà,
lo dia dels traguiners,
dels fadrins y dels bracers,
y per Sant Sebastià.

II

[44] Tots los pobles com sagradas
ne tenen sas tradicions;
per això són veneradas,
seguidas y respectadas,
per aquells que són fills bons.

[45] Per això n'és un fill bort,
de son poble 'l fill aquell
que 'n trepitja un costum vell;
que 'l trepitja sens conhort,
que 'l traspassa ab mal consell.

[46] Puig si als pobles ha fet grans,
lo serne ells la pàtria y mare
de sos fills sabis y sants;
las costums estravagants,
los han dat fama molt rara.

[47] Recorreune un per un
tots los pobles de la terra;
trobareu pel pla y la serra
sas costums y fins al punt
que per ellas mouhen guerra.

[48] Uns ne tenen la costum
de que volti la mulassa;
altras fan la gran patum,
o bé 'l general bum bum;
y 'ls nanos ab molta trassa.

[49] Uns ne bàllan el fandango
ab malvadas intencions;
altras fan ball de bastons,
quant són pobles de poch rango,
per falta de municions.

[50] Cuasi totas las ciutats
bons gegans ne posehexen,
que en las grans festivitats
fan surtirlos ben mudats,
y sas festas més lluxen.

[51] No hi ha poble ni masia
quant celébran sas grans festas,
al compàs de las orquestas
donguin mostras de alegria
ab diversions honestas.

[52] No causi donchs estranyesa,
que Moyà fassi sortí,
quant sas festas vol lluhí
un Pollo que fa feresa,
y als bailets ne fa fugí.

[53] No estranyeu donchs surti poch
un hèroe tan bell y gran;
fa aixís moure tripijoch,
y sens dupte dóna lloch
a que d'ell se'n parli tant.

[54] Cuant n'arriba 'l jorn ditzós
d'unas festas tan galanas,
ja anuncian las campanas
va a surtí 'l Pollo famós
dintre poch a fer sardanas.

[55] Y cofoy lo poble espera
veure 'l Pollo per las plassas:
dóna gust veure al darrera
com segueix la gran filera,
de xicots y burdagassas.

[56] Allò n'és ben bé un burgit
de tabola y alegria:
tanta gresca algarabia
ne retorna tot l'esprit
com al cos la malvasia.

[57] La cridòria ab què sens mida
(puig n'apar una protesta)
se'l proclama y se'l convida...
és tan sols del cor surtida,
ser 'l Pollo rey de festa.

[58] Y agraphint tal personatge
d'ell tant grata deferència,
presta prest son vasallatge,
son respecta y homenatge,
saludant la concurrència.

[59] Llavors comensa sa tasca
de recorre los carrers:
los xicots van molt llaugers,
tal tropa veureu com trasca,
per no rebre algun revés.

[60] Si hi ha algun d'entre la gent
que avisat ja del perill,
ne vol ferse renitent;
'l Pollo molt guapament
prou li fa besà 'l conill.

[61] No probeu de fer brometa
ab 'l Pollo del país:
quant no 's cumpia 'l seu avís,
tant si són molt petrimetras
los fa veure ab compromís.

[62] Seguin sempre aquell consell:
no os fieu de criaturas:
que a vegadas las posturas
qu'ells ne fan sense cerbell,
també càusan amarguras.

[63] Qui del Pollo ne diu pesta
no sap pas donchs lo que 's pesca;
és una diverció honesta,
és l'ànima de la festa,
de tabola y de la gresca.

[64] Visca 'l Pollo l'aixerit;
puig de tal ne dóna probas,
visca, visca per sas obras,
que cuan balla 'l jan-petit,
ne fa riure a richs y pobres.

[65] Visca 'l Pollo que tot sol
dóna aquí dias de glòria,
ell n'és pau ditxa y consol
pel que plora y 's condol
dels trits fets de sa història.

[66] Visca 'l Pollo farolero,
y visca una eternitat;
a tant típica entitat,
la saludo y la venero,
ab afecte y amor grat.

[67] Jo per xo avans d'acabà
vull que consti en blanch y negre:
com el Pollo de Moyà,
res al món se pot trobà,
més xulo, xocant y alegre.

[68] Y posanthi punt final;
sols n'exorto jo a la gent,
que, aqueix Pollo, francament,
si vénen a visità'l;
prou se'n tornaran rient.

He dit.

Fi dels elogis del típic Pollo de la vila
de Moyà.

Moyà dia de S. Matias any 1898.
Ramon Busquets Pbr.